

De Rusluie

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Nicole Harmsen

De Rusluie

Een Nederlands-Russische
familiegeschiedenis

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 3609 6

© 2018 Nicole Harmsen

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © SZ Photo / Scherl / Bridgeman Images

Foto auteur © Mark Kohn

Kaart © DeVink Mapdesign

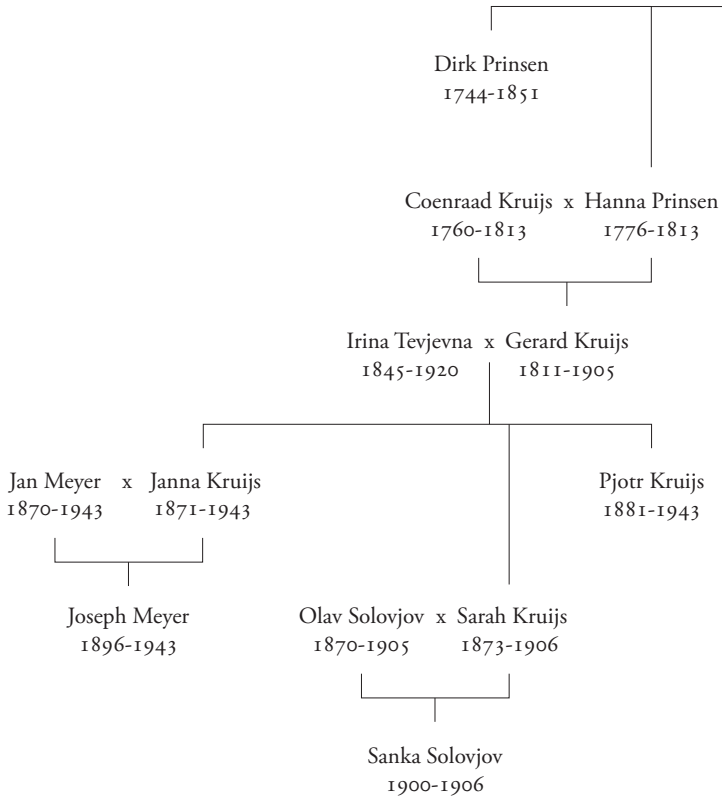
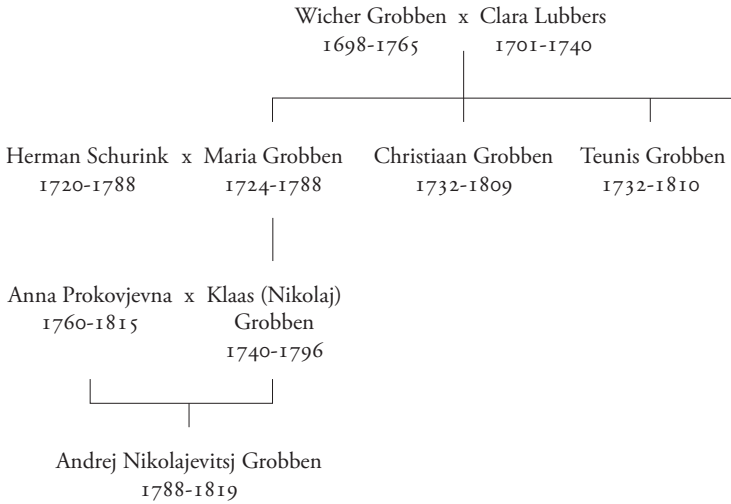
Verspreiding voor België:

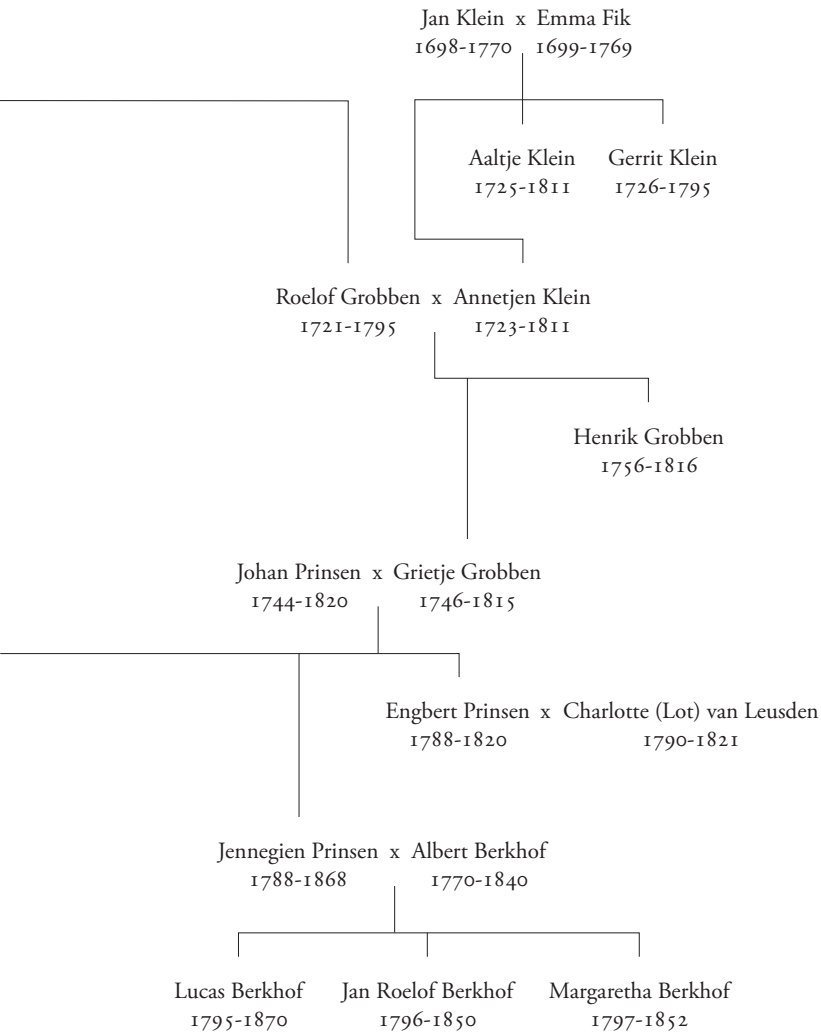
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Merel

Route van de Rusluie

Stamboom van de families
 Klein, Grobben, Prinsen, Kruijs en Meyer

1739

Vriezenveen – 't Vjenne

'Vrijheid bestaat niet, zeiden gekken.'

Alexander Poesjkin

I

Aan de ongelijkmatige tred hoort Clara dat hij het is. Enkele ogenblikken is het stil maar daarna trekt hij de deur van de bedkast open.

‘Je ontbijt.’

Wicher zet het dienblad naast Clara op het bed, trekt haar omhoog, duwt een kussen achter haar hoofd en houdt haar een lepel voor. Ze doet haar mond open. Dat kan ze. Een van de weinige fysieke dingen die ze nog kan. De geur staat haar tegen en ze slikt met moeite de pap die hij oplepelt door. Ze kokhalst, zegt hem dat ze niet meer hoeft, seint met haar ogen, maar hij ziet het niet. Uiteindelijk draait ze haar hoofd opzij. Het goedje komt tegen haar wang, spat op het beddengoed.

‘Sodeju,’ mompelt hij.

Clara zegt ‘het spijt me’, maar hij hoort haar niet. Ze houdt haar hoofd schuin, slaat haar ogen neer, maar hij ziet het niet. Hij vloekt, pakt het dienblad op en gooit de deur van de bedstee weer dicht.

Ze heeft hier niet om gevraagd, maar wie vraagt er om zijn lot? In God gelooft ze niet langer, daarvoor heeft ze te veel meegemaakt. Toch twijfelt ze soms. Als Hij niet bestaat, als ze niet a priori schuldig is, hoe is dan te verklaren dat anderen gelukkig zijn en haar dit lijden ten deel is gevallen? Clara begrijpt het niet. Misschien bestaat Hij wel, is ze zonder het te weten schuldig en leeft ze daarom in deze hel op aarde. Maar waaraan is ze dan schuldig? Ze schreeuwt het uit, maar niemand kan haar horen, want ze heeft geen stem meer. Wanhopig vraagt ze zich af wie ze nog is, behalve een lichaam dat niet func-

tionneert, niet doet wat ze wil, niets wezenlijks meer kan uitrichten, maar overdag vastgesjord met banden en riemen in een stoel hangt, 's avonds in bed scheef wegzakt in de kussens en daar de hele nacht zo blijft liggen, tenzij iemand bij dat weigerachtige lichaam komt kijken.

Ze verlangt naar vroeger, toen ze nog kon praten, zingen, lopen, dansen, springen en vrijen. Spijt over de verspilde jaren, de niet-genoten vreugde. Zelfs als elke vezel in haar lichaam trilde, mee vibreerde met de genoegens van het leven, volgde ze haar verstand. Nu ze dag en nacht gedwongen rust moet houden, heeft ze meer gevoel dan ooit. Het stroomt uit haar hart rechtstreeks naar haar gezicht, waar het verhitte bloed uit haar poriën wil kolken en een brandend gevoel veroorzaakt. Clara had besloten niet meer te huilen, omdat tranen maar kriebelen op haar huid en er meestal niemand in de buurt is om ze te drogen, maar ze moet, want als ze het zoute vocht niet gewoon laat gaan, stikt ze.

Moederziel alleen zit ze in haar bed. Het is stil om haar heen, maar binnen in haar schreeuwt het, brandt het, kwijnt het. Opgesloten in haar hoofd praat ze met zichzelf en wacht, wacht tot hij weer komt. Sinds het ongeluk is ze niet alleen zijn vrouw, maar ook zijn martelares, zijn schuld, zijn hel.

2

Het zweet staat op Roelof's voorhoofd. Urenlang heeft hij zwaar werk verricht in de brandende zon. Kreunend komt hij overeind. Hij veegt zijn vuile handen af aan zijn broek. De taak van het trekken en in schoven zetten van het vlas rust voornamelijk op zijn schouders en die van zijn vader Wicher. Christiaan en Teunis helpen na school ook mee, maar ze werken zo traag, dat Roelof en zijn vader er eigenlijk niet veel aan hebben.

Duizelig van uren achtereen bukken, gaat Roelof zitten in het gras naast het vlasveld. Goedkeurend kijkt hij naar de keurige, strak bijeengebonden vlaskapelletjes op het veld. Laat de bosjes nu maar drogen, denkt hij tevreden. Het linnen dat we er straks van weven, moet genoeg geld opbrengen voor de komende winter. Zijn ogen knijpt hij tot spleetjes. Hij staart in de verte, over de grasvelden van de buren in de richting van de kerk. Daarachter staan statige koopmanshuizen en in het verlengde daarvan de huizen van de nachtwaker en turf-tonder. Verderop, vlak bij de Schipsloot, ziet hij nog net de armoe-dige daglonerswoninkjes waarvoor arme Vjenneluie veel te veel poen betalen aan de rijke heren. Er wordt schande van gesproken in het dorp. 's Winters tocht het onbarmhartig door alle kieren en worden de bewoners, omdat er geen schoorstenen zijn, haast verstikt door de rook van de kachel. De herberg van Smit aan het Oosteinde kan hij van hieraf net niet zien. Hij laat zijn blik glijden over de moestuin van buurman Klein. De gewassen zien er belabberd uit. Doordat het land van Jan Klein net iets lager ligt, heeft hij vaak te kampen met

wateroverlast. Na de regenbuien van vannacht is de schade helemaal niet meer te overzien. Je hoeft geen tuinder te zijn om te weten dat de aardappels straks zullen rotten in het veld. Vochtige damp stijgt op uit de tuingrond. De zon doet haar best, maar zal nooit voldoende warmte geven om de aardappeloogst te redden.

In de wei ernaast liggen de koeien van Klein in de schaduw van de enige boom die het land rijk is. Loom en verveeld zwaaien ze met hun staarten om de vliegen te verjagen. Hun uiers zijn zwaar en vol. Straks worden de beesten gemolken. Misschien heeft Roelof geluk en komt niet Emma Klein, maar haar dochter Annetjen de koeien verlossen van hun vracht. Hij besluit nog een uurtje te blijven. Misschien dat hij een glimp van haar kan opvangen, misschien kunnen ze zelfs even met elkaar praten. In de loop van het afgelopen jaar heeft zijn buurmeisje zich ontwikkeld van een klein puisterig wichtje dat tot vervelens toe ruziemaakt met haar broer Gerrit tot een slanke, blonde dame met een fijn spits neusje en helderblauwe ogen. Roelof vindt haar mooi en raakt steeds meer geïnteresseerd in haar. Maar als ze elkaar ontmoeten, begint hij te stotteren. Daarom wisselen ze altijd maar een paar woorden en maakt Roelof zich zo snel mogelijk uit de voeten, om maar van het ongemakkelijke gevoel af te zijn.

Het is doodstil. De wind is gaan liggen. Slaperig gaat hij liggen en strekt zich uit, vouwt zijn armen achter zijn hoofd en sluit zijn ogen. Flarden dichtregels van Poot schieten hem te binnen, gelezen in een boekje dat hij van de schoolmeester kreeg, zonder dat hij daarvoor iets hoefde te betalen. De meester weet dat zijn vader sinds het ongeluk, sinds zijn moeder Clara niet meer mee kan werken, minder verdient met het linnen. Het schoolgeld voor zijn tweelingbroertjes Christiaan en Teunis, vier stuivers, is eigenlijk al te veel. *Men hoorde mens noch dier, geloei van koe noch stier, gerucht in veld noch kolken, het weer was zonder wind.* Dichters zijn dromers, zegt zijn vader. Maar wat is er mis met dromen? Poot was eerst een gewone boer in Abts-woude. Als hij niet had gedroomd, was hij nooit dichter geworden.

Roelof waant zich volkomen onbespied, totdat een voorzichtig schuiven van metaal in natte aarde en geritsel van bladeren zijn aandacht trekt. Jan Klein in de moestuin, denkt hij slaperig. De buurman neemt natuurlijk de schade op die vannacht is aangericht.

‘Klaar voor vandaag, Roelof?’ zegt een zachte, hoge vrouwenstem, die in niets lijkt op die van de buurman, maar die hij maar al te goed kent.

Onmiddellijk schiet hij overeind, klopt haastig het stof van zijn broek, zet zijn pet weer op en stamelt: ‘Dag Annetjen, ik ... ik verwachtte je hier niet ... ik bedoel, hoe zou ik moeten weten wanneer je hier komt ... alsof ik daarop let ... dat is natuurlijk niet zo, het is alleen ... ik schrok ... was in slaap ... zo hard gewerkt vandaag.’

Het zweet staat in zijn handen. Hou je mond, denkt hij. Je maakt jezelf belachelijk. Annetjen knielt neer bij de aardappelplanten, waarvan de bladeren slap naar beneden hangen.

‘Gisteren stonden ze er nog aardig bij, maar moet je ze nu zien.’

Sommige planten drijven in het water. Ze vist er een paar kapotte exemplaren tussenuit.

‘Dit wordt niets. De oogst is mislukt.’

Roelof is getroffen door haar verdrietige blik. Zijn hart, dat hij net nog in zijn keel voelde kloppen, slaat rustiger nu.

‘En dat terwijl we zo lang moesten wachten voordat de aardappels gepoot konden worden. In de rest van Twente was het water al gezakt, maar bij ons aan het Westeinde stond de grond nog onder.’

Wat moet hij zeggen om haar te troosten?

‘Misschien valt het mee,’ zegt hij tegen beter weten in.

‘Ik vrees van niet. Mijn vader zal er deze winter weer met zijn mars op uit moeten trekken.’

Roelof knikt. Jan Klein is niet de enige uit het dorp die vertrekt zodra de koeien op stal staan en de bladeren beginnen te vallen. Er zijn er meer die bijverdienen door handel te drijven in het Duitse Westfalen of de Vlaamse Kempen. Vrouw en kinderen blijven achter op de boerderij. Na een paar maanden komen de mannen weer terug, waar het werk op hen wacht.

‘Ik maak me het meeste zorgen om mijn moeder,’ zegt Annetjen. ‘Aaltje en ik helpen haar natuurlijk, maar Gerrit is de laatste tijd een vervelende klier. Als mijn vader niet in de buurt is, misdraagt hij zich verschrikkelijk. Mijn moeder weet zich soms geen raad.’

Met de emmer die ze voor het melken heeft meegenomen, begint ze te hopen. Zonder iets te zeggen, neemt Roelof het ding uit haar

handen. Ze kijkt hem dankbaar aan. Hij werkt als een bezetene, terwijl zij de planten waarvan de wortels los zijn gewoeld, een plek geeft in een hoger gelegen, droger stuk grond. Roelof weet dat het allemaal geen enkele zin heeft, maar het is fijn om te doen, beter dan praten, en voor Annetjen werkt hij zich met plezier opnieuw in het zweet.

3

Jan Klein heeft erover nagedacht en lang geaarzeld, maar uiteindelijk een besluit genomen. Hij gaat naar Rusland. Sinds de oorlog tussen Zweden en Rusland is beëindigd en de haven van Petersburg weer bereikbaar werd, is de handel op Rusland toegenomen. Buitenlandse en Russische kooplieden hebben hun zaak van Moskou naar Petersburg verplaatst, woningen en pakhuizen schieten als paddenstoelen uit de grond.

Enkele tientallen mannen uit het dorp zijn de afgelopen jaren naar Rusland getrokken. Soms om hun geluk bij de marine te beproeven, soms om handel te drijven. De Ruslandvaarders die voor de handel gaan, nemen vooral linnen mee, maar ook tuinzaden, vlaszaden en lijnzaadolie. Er is veel geld te verdienen in Petersburg, veel meer dan in Duitsland of Vlaanderen.

Natuurlijk ziet Jan ertegen op om zijn gezin lang alleen te laten, maar er is geen andere oplossing. Het land heeft alweer te weinig opgebracht. Schoon genoeg heeft hij van de armoede, de voortdurende strijd tegen weer en wind.

Smidt en Mulder, die al twee jaar handeldrijven met de Russen, haalden hem uiteindelijk over. Samen zullen ze de gevaarlijke reis naar Petersburg ondernemen. Het gesprek met de mannen stemde hem vrolijk. Een nieuwe toekomst, een beter leven.

Emma zal niet blij zijn met zijn besluit om naar Petersburg te gaan, maar dat hij op reis moet, weet ze wel. Stilzwijgend heeft ze gisteren zijn *goastok* van de kozolder gehaald en naast de kast op de deel gezet.

‘Emma.’

De kinderen liggen op bed en Emma loopt nog wat te redderen rond de tafel. Ze bukt, raapt stukjes brood op die Gerrit stiekem naar zijn zusjes gooide tijdens de avondmaaltijd.

‘Kom even zitten.’

‘Ik kom zo.’

Ze pakt de bezem uit de hoek van de kamer, veegt de vloer, haalt de gietijzeren waterketel van de haak boven het vuur en zet hem voor Annetjen klaar bij de klompen naast de niendeur. Morgenochtend moet ze water halen voor de thee. Ongeduldig schuift Jan op zijn stoel. De rieten zitting kraakt en de stoel wiebelt alsof hij het elk moment kan begeven.

‘Emma, we moeten praten.’

‘Praten? Waarover?’

Emma opent de *tuugkist* om de zondagse kleren eruit te halen. Nadenkend inspecteert ze de broek van Gerrit die al verschillende keren door haar gerepareerd is en nodig weer onder handen moet worden genomen.

‘Over de oogst.’

Emma zucht.

‘Wat valt er nog te zeggen? De oogst is mislukt, dus jij gaat straks weer op reis. Net als andere jaren.’

‘Maar dit keer is het anders.’

Ze trekt een stoel naar zich toe en gaat met haar verstelwerk en naaigerei bij hem aan tafel zitten.

‘Wat is er dan anders?’

‘De handel in Kempen en Westfalen brengt niet voldoende meer op. Ik reis dit jaar met de Rusluie mee naar Rusland.’

Resoluut rolt Emma garen van een klosje en trekt er met een harde ruk een stuk vanaf. Bij het licht van het vetpotje probeert ze de draad door het oog van de naald te krijgen, maar het lukt niet. Ze knippert met haar ogen en zucht geërgerd. De vlam wakkert.

Annetjen draait zich om in de bedstee.

Zachter praten, denkt Jan. De kinderen moeten slapen.

‘Maar dan ben je minstens zes maanden van huis.’

Jan knikt en zwijgt.